

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ІСНУЮЧОЇ СИТУАЦІЇ

УДК 330.341.1(477)

Савенко К. С.

Розглянуто джерела фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за галузями наук, видами робіт та регіонами. Наведено аналітичні дані щодо ситуації в інноваційній сфері України, визначено причини та наслідки занепаду вітчизняної науки. Проведено аналітичні дослідження обсягу та структури фінансування інновацій, а також пошук резервів їх залучення в Україну. Проведено аналіз розподілу фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за галузями наук.

Ключові слова: інновації, наукові та науково-технічні роботи, фінансування наукових розробок, технологія, фінансування державного сектору, оцінювання технологічної структури економіки, кадровий потенціал, розподіл фінансування витрат, імпорتنі поставки, орієнтація соціальної стратегії на примноження людського капіталу, інвестиційна політика країни.

ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИЙ В УКРАИНЕ: АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОБЗОР СУЩЕСТВУЮЩЕЙ СИТУАЦИИ

УДК 330.341.1(477)

Савенко К. С.

Рассмотрены источники финансирования расходов на выполнение научных и научно-технических работ по отраслям наук, видам работ и регионам. Приведены аналитические данные относительно ситуации в инновационной сфере Украины, определены причины и последствия упадка отечественной науки. Проведены аналитические исследования объема и структуры финансирования инноваций, а также поиск резервов их привлечения в Украину. Проведен анализ распределения финансирования расходов на выполнение научных и научно-технических работ по отраслям наук.

Ключевые слова: инновации, научные и научно-технические работы, финансирование научных разработок, технология, финансирование государственного сектора, оценка технологической структуры экономики, кадровый потенциал, распределение финансирования расходов, импортные поставки, ориентация социальной стратегии на приумножение человеческого капитала, инвестиционная политика страны.

SOURCES OF FINANCING INNOVATIONS IN UKRAINE: ANALYTICAL REVIEW OF THE CURRENT SITUATION

UDC 330.341.1(477)

K. Savenko

The sources of financing the execution of scientific and scientific-and-technical works by science fields, types of work and regions were examined. The analytical data

on the situation in the sphere of innovation in Ukraine was given, the causes and consequences of the decline of domestic science were identified. Analytical studies on the scope and structure of the financing of innovation, as well as search for reserves to attract them to Ukraine were conducted. The distribution of financing costs of carrying out scientific and scientific-and-technical works by branches of science was analysed.

Keywords: innovation, scientific and scientific and technical work, financing scientific research, technology, public sector financing, assessment of the technological structure of the economy, human resources, distribution of cost financing, imports, focus on social strategy of augmenting human capital, investment policy of a country.

Реалії сьогодення майже всіх сфер народного господарства країни свідчать про доцільність використання технологій, що базуються на останніх досягненнях науково-технічного прогресу, адже їх користь ілюструється збільшенням економічної та/або соціальної ефективності. Серед таких досягнень п'ятого і шостого технологічних укладів, які характерні для всіх розвинених країн світу, виступають: обчислювальна техніка, телекомунікації, роботобудування, мікро- і оптиковолоконні технології, штучний інтелект, біотехнології, глобальні інформаційні мережі та інтегровані високошвидкісні транспортні системи, комп'ютерна освіта, формування мережних бізнес-товарів. Так, у процесі оцінювання технологічної структури економіки України експерти отримали такі результати: частка п'ятого укладу становить 4,7 % (військово-космічна техніка, засоби зв'язку); четвертого укладу – майже 42,4 і третього – 52,8 %. В економіці зберігаються ще й складові реліктових укладів (першого та другого).

Причому рівень розвитку окремої країни залежить від того, є вона донором чи реципієнтом нових технологій: чим вища питома вага високотехнологічної продукції в експорті країни, тим меншою мірою її економіка залежить від зарубіжних інновацій. Щодо України, то вона, маючи високий науково-технічний та кадровий потенціал, залишається експортером сировини, закупуваючи високотехнологічну продукцію в країнах, які розвивають інтелектуальну економіку. Відносно українського експорту у 2012 році, то в його структурі переважає реалізація чорних металів та їх виробів (26,42 %), зерна й насіння (12,72 %), мінеральних продуктів (11,12 %), транспортних засобів (8,67 %) і продуктів хімічної промисловості (7,35 %) (наведено за даними [1]). Найбільші імпортні поставки здійснювали підприємства, основним видом діяльності яких є оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі – 31,9 % від загального обсягу імпорту (зменшення на 3,2 %), діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу, надання послуг підприємцям – 14,2 % (збільшення у 6,7 раза), торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт – 7,2 % (зменшення на 21,8 %), металургійне виробництво – 4,9 % (зменшення на 28 %) і виробництво харчових продуктів, напоїв – 3,1 % (зменшення на 5,4 %) [2]. Наведені дані переконливо ілюструють залежність вітчизняної економіки від зарубіжних технологій.

Питання активного продукування інновацій, їх практичне застосування та пошук шляхів фінансування відповідних робіт, вивчення зарубіжного досвіду в означеній сфері є предметом розгляду таких вітчизняних вчених-економістів: Амоші О. І., Бажала Ю. М., Гейця В. М., Гриньової В. М., Дементьєва В. В., Мочерного С. В.,

Ястремської О. М. Безумовно доцільно для сучасної теорії та господарської практики України провести аналітичне дослідження щодо пошуку й вибору джерел фінансування інновацій, а також активізації залучення інвесторів до цього процесу.

Важливим кроком у напрямі створення та використання розробок власного виробництва стає підтримка тих організацій, які продукують інновації, що можуть бути потенційно застосовуваними в процесі діяльності. З огляду на це метою статті є проведення аналітичних досліджень щодо обсягу та структури фінансування інновацій, а також пошук резервів їх залучення до України.

Через суперечливість законодавства, несприятливі умови ведення бізнесу, низьку доступність кредитних ресурсів, високу зарегульованість економіки, політичну нестабільність довгострокові вкладення в розвиток інновацій представниками бізнесу вважаються неприпустимими, адже їх цікавить майже миттєве отримання норми прибутку на інвестований капітал. Ситуацію, що склалася, можуть урятувати лише державні асигнування у сферу науки, яку, наприклад, у Білорусі, повністю фінансує держава. Так, на рис. 1 наведено розподіл фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за джерелами фінансування та деякими регіонами України в 2012 р. Найбільший обсяг фінансування припадає на економічно розвинені регіони (Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Харківську області та м. Київ). Щодо джерел фінансування, то кошти іноземних інвесторів за наведеними та рядом інших регіонів (Вінницькою, Луганською, Миколаївською областями і м. Севастополь) мають значну частку в загальному їх обсязі. Дивлячись через призму міжнародного розподілу праці та пошук розвиненими країнами дешевого "інтелекту", автор наголошує на розповсюдженні в Україні модифікованого процесу "впливу інтелекту" через фінансування розробок іноземними інвесторами ряду проектів, що виконуються вітчизняними науковцями. Таким чином, має місце приховане використання кадрів високої кваліфікації для реалізації власних цілей.

Наведені висновки підтверджуються даними щодо переважання здійснення наукових та науково-технічних розробок у підприємницькому секторі, на який починаючи з 2005 року припадає більше половини фінансування. Стосовно сектору вищої освіти, то зростання обсягів фінансування у 2012 році порівняно з 2005 роком складає майже 300 %, що ілюструє життєздатність ланцюга "освіта – наука – виробництво". Справедливості заради слід підкреслити постійне зростання частки фінансування державного сектору економіки країни – з 30,2 % у 2005 році до 40,5 % у 2012 році [3].

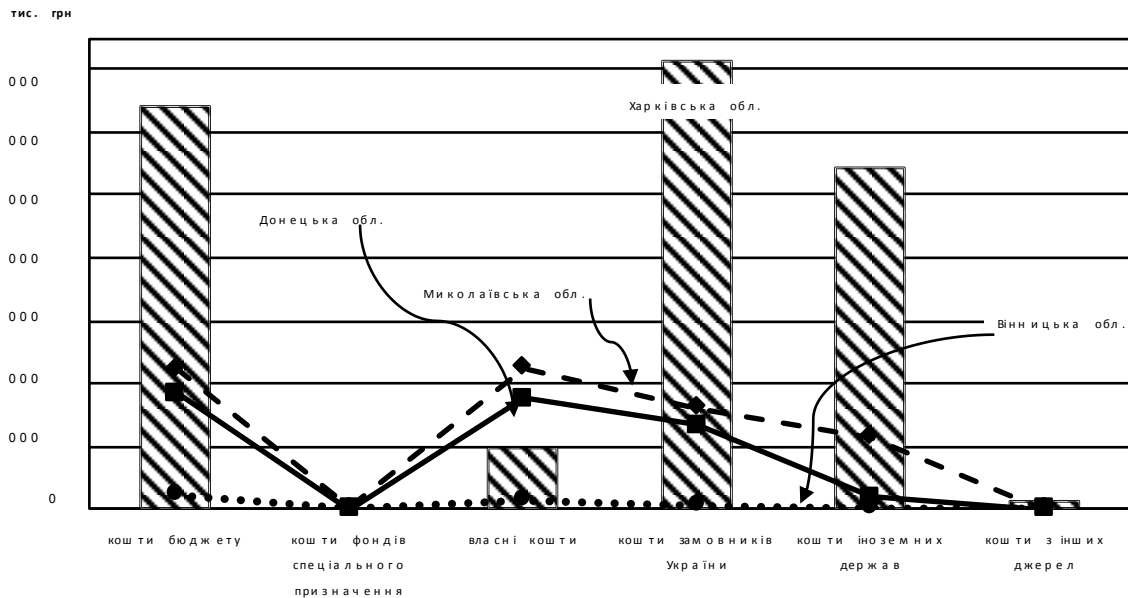

Рис. 1. Фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за джерелами фінансування та деякими регіонами України у 2012 році (побудовано на основі даних [3])

Наступним кроком аналізу є розподіл фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за галузями наук (рис. 2).

Найбільша питома вага у фінансуванні витрат у 2012 році за природничими, гуманітарними та суспільними науками належить коштам бюджету – 73,5, 94 та 91,5 % відповідно; технічні науки майже однаковою мірою фінансуються за рахунок іноземних держав – 31,6 % та коштів вітчизняних замовників – 31,5 %, частка держава складає всього 20,4 %. Отримані цифри є цілком передбачуваними, адже перспективними напрямками

досліджень виступає комп'ютерна інженерія, яка притягує інвесторів до високотехнологічних розробок за умови низького рівня оплати праці фахівців [4]. У даному випадку простежується значне розповсюдження аутсорсингу функцій, перш за все, у сфері комп'ютерних наук. Означений напрям у межах державної політики України може стати ще одним кроком до втрати контролю над науковим потенціалом кадрів високої кваліфікації, повної експлуатації інтелекту нації на користь іноземних держав [5; 6].

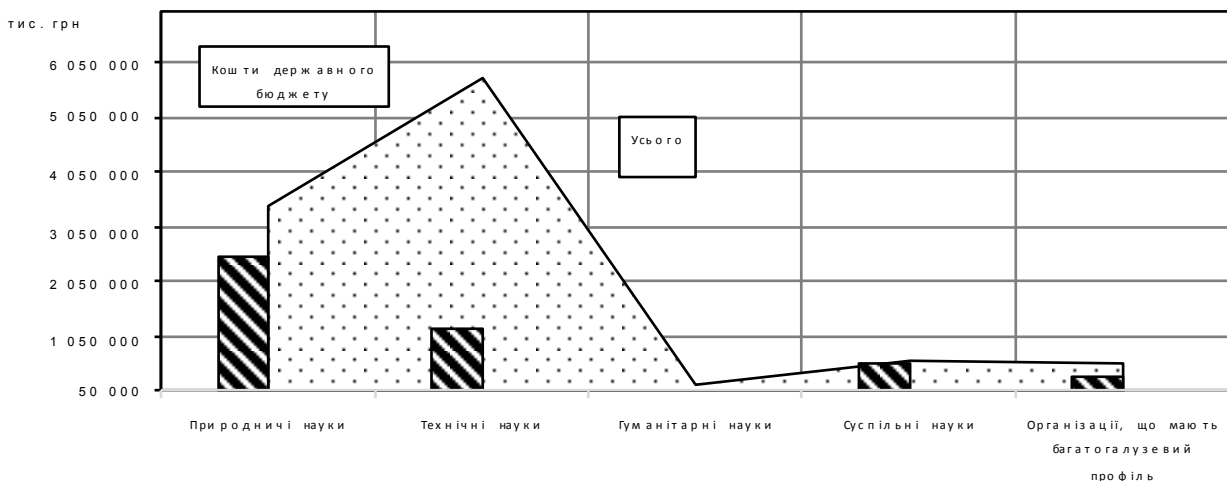

Рис. 2. Фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за джерелами фінансування та галузями наук у 2012 році (побудовано на основі даних [3])

Якщо розглядати структуру витрат за галузями наук, то, наприклад, економічні науки у 2012 році фінансувалися на рівні 2,38 % від загального обсягу фінансування в країні та 41,5 % від обсягу суспільних наук; фізико-математичні – 8,0 та 24,3 % від обсягу природничих наук [3].

Наступний зріз аналізу стосується рівня наукових

та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій у 2012 році (рис. 3), який свідчить про превалювання їхніх інтересів у сфері природничих та технічних наук.

За різними роками розподіл наукових та науково-технічних робіт, що виконані власними силами наукових організацій, постійно змінюється. Так, протягом 1991 – 2012 років мав місце постійний приріст обсягів фундаментальних досліджень: з 8,8 % у 1991 році до 23,3 % у 2012 році, що з точки зору повернення вкладених коштів є найбільш

ризикованим; майже у 2,5 раза збільшився обсяг науково-технічних послуг досягнувши позначки в 4,7 %. За регіональним розподілом трійку лідерів у виконанні робіт науковими організаціями складає м. Київ (4 601 205 тис. грн), Харківська (2 257 904,3 тис. грн) та Дніпропетровська (936 983,9 тис. грн) області [3].

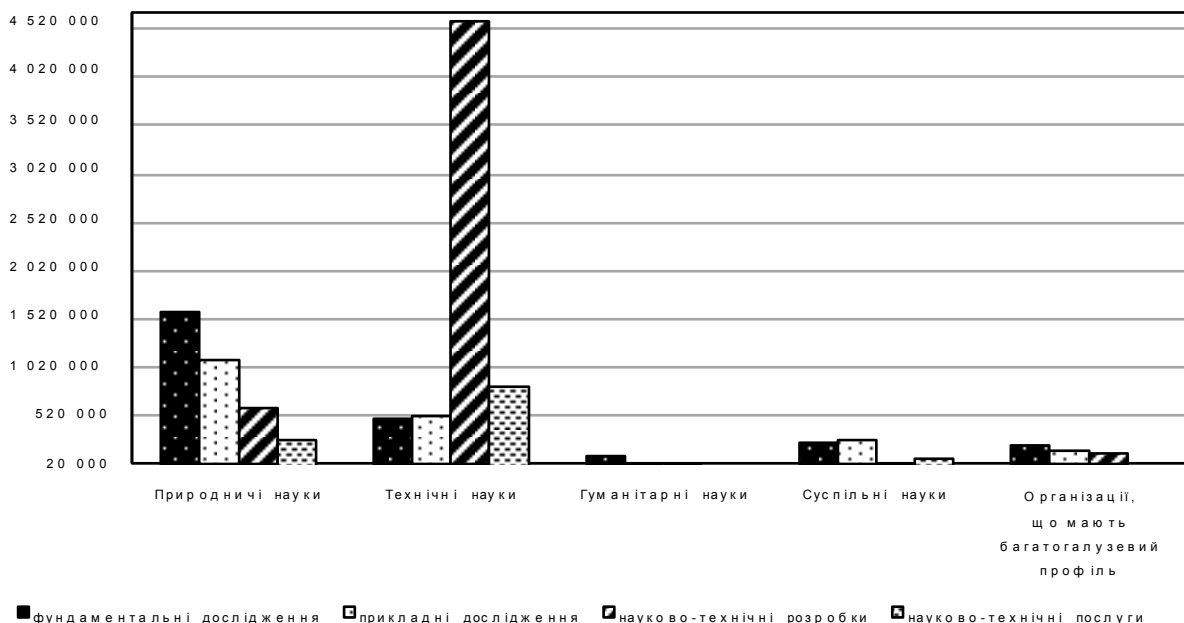

Рис. 3. Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій, за видами робіт та галузями наук у 2012 році (побудовано на основі даних [3])

За часів існування централізованої планової економіки фінансування розробок повністю було віднесене до функцій держави, яка одночасно виступала і споживачем результатів інтелектуальної діяльності комплексу науково-дослідних установ. Реформування наукової сфери й діяльність у напрямі створення конкурентної площини між розробниками інновацій призвели до часткової втрати державою контролю над інтелектуальною міццю відповідних організацій. Вільну нішу поступово займають ті, хто прагне підвищити конкурентоспроможність інновацій за різними напрямками – і в аспекті підвищення якості, і в аспекті скорочення собівартості за рахунок витрат на оплату праці, яку вітчизняні науковці вважають "гідною". З огляду на це зарубіжні підприємства все частіше замовляють виконання наукових та науково-технічних робіт силами вітчизняних науковців, фінансуючи ці розробки або надаючи гранти на зарубіжні стажування найбільш талановитим кадрам, тим самим використовуючи інтелектуальні можливості вітчизняної науки.

Враховуючи тенденції, що означилися в цьому напрямі, слід відзначити існування резервів для інвестування коштів державного бюджету у виконання наукових та науково-технічних робіт як за галузями науки, так і за регіонами, які мають відповідний потенціал, що дозволить досягти синергетичного ефекту через відновлення інтегральності національної економіки через розвиток інвестиційної діяльності, заохочення спрямування накопичення фінансових, технологічних та організаційних ресурсів на інноваційні цілі;

орієнтацію соціальної стратегії на примноження людського капіталу, збереження безперервності його належного використання, розбудову систем освіти, культури, охорони здоров'я;

зміну структури зовнішньоекономічної торгівлі у бік високотехнологічної та інтелектуально насиченої продукції (робіт, послуг);

підвищення доходів, заробітної плати через підвищення продуктивності праці та ін.

В означених положеннях простежується орієнтація на інвестиційно-інноваційний шлях розвитку з урахуванням національних інтересів зміцнення позицій країни на міжнародних ринках товарів, послуг, фінансів і особливо робочої сили та інновацій.

Література: 1. Інформаційно-аналітичний портал "Свободна преса" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inpress.ua/ru/economics/19530-vneshnyaya-torgovlya-ukrainy-starye-druzya-i-novye-partnery>. 2. Зовнішня торгівля України товарами за I півріччя // Урядовий кур'єр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.kurier.gov.ua/uk/articles/zovnishnya-torgovlya-ukraini-i-tovarami-za-i-pivrichchya>. 3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник Державної служби статистики України. – К.: ДП "Інформаційно-видавничий центр Держстату України", 2013. – 287 с. 4. Касич А. О. Досвід формування національних інноваційних систем у країнах, що розвиваються / А. О. Касич // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 5 (143). – С. 46–51. 5. Ганущак-Сфіменко Л. М. Системний підхід у дослідженні трансформації моделей інноваційних систем / Л. М. Ганущак-

Сфiменко // Актуальнi проблеми економiки. – 2011. – № 11 (137). – С. 19–24. 6. Сидорова А. В. Процессные инновации в современной теории инноваций / А. В. Сидорова, О. А. Курносова // Актуальнi проблеми економiки. – 2011. – № 11 (137). – С. 49–58.

References: 1. Informatsiino-analitychnyi portal "Svobodna presa" [Electronic resource]. – Access mode : <http://inpress.ua/ru/economics/19530-vneshnyaya-torgovlya-ukrainy-starye-druzya-i-novye-partnery>. 2. Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaramy za 1 pivrichchia // Uriadovi kurier [Electronic resource]. – Access mode : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/zovnishnya-torgivlya-ukraini-tovaram-i-za-i-pivric/>. 3. Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini : statystychnyi zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyk Ukrainy. – K. : DP "Informatsiino-vydavnychi tsentr Derzhstatu Ukrainy", 2013. – 287 p. 4. Kasych A. O. Dosvid formuvannia natsionalnykh innovatsiinykh system u Ukrainakh, sheho rozvyvaiutsia [Experience of National Innovation System Formation in Developing Counties] / A. O. Kasych // Aktualni problemy ekonomiky. – 2013. – No. 5 (143). – P. 46–51. 5. Hanushchak-Yefimenco L. M. Systemnyi pidkhid u doslidzenni transformatsii modeli innovatsiinykh system [The System's Approach to the Study of the Transformation of Models of Innovation Systems] / L. M. Hanushchak-Yefimenco // Aktualni problemy ekonomiky. – 2011. – No. 11 (137). – P. 19–24. 6. Sidorova A. V. Protseessnye innovatsii v sovremennoy teorii innovatsiy / A. V. Sidorova, O. A. Kurnosova [Process Innovation in the Modern Theory of Innovation] // Aktualni problemy ekonomiky. – 2011. – No. 11 (137). – P. 49–58.

Інформація про автора

Савенко Ксенія Сергіївна – канд. екон. наук, викладач кафедри економічного аналізу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (61166, Україна, м. Харків, пр. Леніна, 9-А, e-mail: kssavenko@mail.ru).

И н ф о р м а ц и я о б а в т о р е

Савенко Ксенія Сергеевна – канд. екон. наук, преподаватель кафедры экономического анализа Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (61166, Украина, г. Харьков, пр. Ленина, 9-А, e-mail: kssavenko@mail.ru).

Information about the author

K. Savenko – PhD in Economics, lecturer of the Department of Economic Analysis of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Lenin Ave., 61166, Kharkiv, Ukraine, e-mail: kssavenko@mail.ru).

Рецензент

докт. екон. наук,
професор Ястремська О. М.

Стаття надійшла до ред.
13.05.2014 р.

